

Tolnay Imre:
Geometria és gesztus a kortárs festészetben

DLA értekezés-szinopszis
2003.

Témavezető: *Keserü Ilona* festőművész, egyetemi tanár, PTE MK KM Festészet program vezetője

I. A geometria és a gesztus fogalmai a művészettörténetben, művészetelméletben

A gesztusban és geometriában gondolkodásmódok, a világról alkotott különböző modellek, filozófiák ölthetnek testet, eltérő vagy rokon térszemléletek testesülhetnek meg, vagy kaphatnak szerepe. Értekezésem témája ugyanakkor nem a geometrikus festészet és a gesztusfestészet, hanem e két képalkotási elem együttes jelenléte. Mivel e két emberi jelhagyási metódus a modern és posztmodern képzőművészetben – bár bizonyos értelemben az ornamentika révén a geometria jóval korábban - vált önálló kifejező eszközzé, említésüknek és elemzésüknek a modern művészet, az avantgarde összefüggésében van igazán értelme. A hatvanas évek óta lezajlott kulturális, mediális és egyéb változások, az újfestőiség, a kép fogalmának átértékelődése „geometria” és „gesztus” fogalmának új megközelítését, lehetséges olvasatait nyitja meg.

Ha Worringer precíz és érzékletes fejtegetéseit és elemzéseit vesszük alapul a modern képzőművészet, s benne geometria és gesztus meghatározásához, említett műve címe alapján talán azt mondhatjuk, *absztrakció* az anorganikus irányt, a geometriát, *beleérzés* az organikus irányt, a gesztust jelenti.¹

Ugyanakkor geometria és gesztus a képi kifejezőmód két szélső értéke, két legtávolabbi töltésű, jellegű pólusa: a gesztus a tudatalattiból vagy az animizmusból, az állatiból is táplálkozó tett, míg a geometria a szakrális tartalmak (itt: irracionalitás vagy inkább transzcendencia) különösen az ikonoknál². Gesztus és geometria egyaránt a síkhoz és térhez való viszonyunk alapvető elemei, illetve a világ modellezhetőségéről alkotott vélekedésünk elemi jelei, megnyilvánulásai.

Az értekezés foglalkozik a címadó két téma stiláris, ikonográfiai, elvi-gondolati megközelítési lehetőségeivel, továbbá az első fejezetben fölteszt, az alkotói motivációval kapcsolatos kérdésekre később lehetséges egyéni válaszokat adni. Megpróbál tehát a disszertáció rávilágítani a két felületkezelési, jelhagyási mód egymást kiegészítő mivoltának sajátosságaira,

¹ Wilhelm Worringer: *Absztrakció és beleérzés / Abstraktion und Einfühlung*, München, 1908/ Gondolat Kiadó, Budapest, 1989. 13-17.

² P. Florenszkij: *Az ikonosztáz / Moszkva, 1972./ Corvina Kiadó, Budapest 1988.*
V. Bicskov: *A bizánci esztétika / Moszkva, 1977./ Budapest, 1988.*

jelentéstartalmaik, lehetséges ikonográfiai és más értelmezési lehetőségeik változásaira, elsősorban alkotói életművek, metódusok sajátosságainak bemutatásával. A dolgozat arra is választ keres, hogyan változott a XXI. századra viszonyunk a gesztushoz, geometriához, hiszen a virtuális és más technikai lehetőségek révén szinte nincs lehetetlen a képi gesztus létrehozása és manipulálása, vagy geometriai problémák modellezése terén.

E disszertáció témáját hatvanas-hetvenes évekbeli jelenlétére reflektálva, hazai képzőművészeti történései okán már több forrás említi és elemzi³, de az azóta eltelt idő sok tekintetben változást hozott. Nem hiábavaló tehát a geometria és a gesztus fogalmát, együttes jelenlétét és létjogosultságát az új kontextusokban is megvizsgálni. Érdekes és érzékletes megközelítés a téma megközelítésére a *káosz* és *rend* kettősség mai kontextusokban történő vizsgálata is⁴. A modern, nonfiguratív, tehát többek között geometriából és gesztusokból építkező képzőművészet létrejötté a világ és az európai kultúra alakulása mentén szükségszerű, logikus következmény volt.⁵

A formanyelv közelmúltbeli megteremtői, nagy alakjai

A XX. század egyik művészeti teljesítménye a mindenfajta ábrázolási feladattól megszabadított, és önmagával azonosult kép, illetve a médiumok kibontakozó sokfélesége, ami – bizonyos tekintetben - mentesítette a képet a tőle idegen elkötelezettségektől.⁶ Nyilvánvaló az absztrahálódás folyamata, amely a második világháborút követő időben egész Európában kötelező erővel jelentkezett, a dolgozat itt bemutat a geometriát és gesztust együttesen alkalmazó festői életműveket.

Geometria és gesztus, mint regionális kulturális sajátosságok

Kulturális jelenségek különös együttállása, szinte törvényszerű, hogy különös, egyedi karakterű művészetet, ez esetben képzőművészetet teremtsen. Japán vagy Kína esztétikai elvei elég jelentős hatással voltak az elmúlt másfél évszázadban a mindenkor ránk is ható Nyugatra. Mégis valószínűleg egyre nehezebb megtalálni a határmezsgyét, ahol ez vagy más hagyomány összeegyeztethető az egyetemes kortárs művészet nyelvezetével. Ugyanakkor úgy tűnik, a kortárs művészet Európában meg az USA-ban "születik". Ez persze nem jelenti azt, hogy minden nem Nyugaton alkotó művész a Nyugat felé sodortatik, de joggal teheti fel magának a kérdést a mai közép-kelet-európai alkotó, mihez vagyok, mihez legyek közelebb, Kelethez vagy Nyugathoz?

Művészet és kultúra átváltozásai a közép-kelet európai térségben, nyelv és vizuális nyelv összefüggéseiről, valamint a közelmúltról, mai képzőművészetünk előzményeiről

A posztstálinista országokra úgy tekintett a nyugat, mint a modern, azaz a nyugati kultúrák egyre erősödő színtereire.⁷ „A nyugat «kolonializációs stratégiájának hatékonyságát fokozta a

³ Aknai Tamás: *Egyetemes művészettörténet 1945-1980.* / Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001.101-124.
Andrási Gábor-Pataki Gábor-Szücs György-Zwinkl András: *Magyar képzőművészet a 20. században* /Corvina Kiadó, Budapest 1999. 164-176.

Szabolcsi Miklós: *A neoavantgarde elterjedése, A neoavantgarde hozadéka* / A neoavantgarde, Gondolat Kiadó, Budapest, 1981. 99-114.

⁴ Sóllymos Sándor: *Káosz és rend / káosz és rend értelmezése az ezredvégen*, előadás, Budapest, 1999.

⁵ Hamvas Béla – Kemény Katalin: *Forradalom a művészetben /Absztrakció és szürrealizmus Magyarországon* / Pannónia Könyvek, Pécs, 1989. 18.

⁶ Kazimir Malevics: *A tárgy nélküli világ / részletek*, 1923-27.

⁷ Gianni Riotta: *Elég volt a nyugati kultúrából!* / Magyar Lettre Internationale 1997/25. 76-78.

nyugati kultúra jellemző Kelet-Európa-felfogásmódja. Ilyen körülmények között már nem lehetséges Európát kizárólag a kelet-nyugat politikai kategóriával leírni.

A huszadik század második felében a világ bizonyos értelemben átköltözik a nyelvbe. Azt is mondhatjuk, hogy a nyelvi jelek könnyen vizuális jelekké válhatnak. Az értelmezés problémája hatványozottan jelentkezik, ha a nem ábrázoló művészetet próbáljuk leírni. Például *Mathieu* (4. kép), *Soulages*, *Tàpies*, műveit szemlélve azzal a dilemmával kerülünk szembe, hogy a meglévő szakkifejezéseket nem mindig, vagy nem egyértelműen tudjuk alkalmazni, sőt a kialakulóban lévő kifejezések is közelebb vannak a költészeti, filozófiai műszavakhoz, ha nem egyenesen onnan származnak.

Az 1960-as, 1970-es évek avantgárdja következetes harcot folytatott a kifejezés szabadságáért.⁸ A kilencvenes évek művészete Magyarországon négy fő pilléren, hazai hagyományon nyugszik. Az első három pillérnek a magyar avantgárd tradíció három rövid „aranykorszakát” tekinthetjük. Ezek pedig az aktivista, konstruktivista mozgalom, a *Kassák-kör* művészete a tízes évek végétől a húszas évek közepéig, majd az Európai Iskola, illetve a *Kállai Ernő* szervezte csoportok tevékenysége a negyvenes évek végéig, ezután pedig a neoavantgárd törekvések *IPARTERV*-es generációja a hatvanas években. A negyedik pillér a transzavantgárd, az új festészet – „új szenzibilitás” jelensége és holdudvara, az elsősorban *Hegyí Lóránd* koncepcionálta, hazai és nemzetközi kiállítások a nyolcvanas években.⁹

A magyarországi festészetet ért közelmúltbeli hatásokról, fiatal magyar művészek és a kilencvenes évek¹⁰

A fiatal magyar művészek karakterisztikumát valószínűleg nem nacionalista vagy internacionalista beállítottság határozza meg, hanem sokkal inkább azok a történelmi tények, amelyek az ország művészetének alakulását befolyásolták az elmúlt kétszáz évben. A művészek ma leginkább a nemzetközi kulturális közegből merítenek, mégis meghatározó az egymásra hatás, az inspiráció helyi értelmezése és jelentéssel felruházása. Az új generáció szemléletváltásának egyik alapvonása az, hogy maga mögött hagyta az élesen szembeállított kategóriákban gondolkodó harcias mentalitást. A nemzedéken át továbbörökített, temérdek energiát felemésztő, a magyar művészetfejlődés skizoid vonásaivá rögzült polaritások – mint „absztrakt” kontra figurális, „hivatalos” kontra „tiltott”, nemzetközi kontra „provinciális”, és fordítva: nemzeti kontra divatmásoló – fokozatosan elvesztették érvényességüket, feszültség-

⁸ Tábor Ádám: *A váratlan kultúra / Esszék a magyar neoavantgárd irodalomról és művészetéről*, Balassi Kiadó, Budapest, 1997.

⁹ András Gábor: *Modernizmuson túl / Európai füzetek*, 1990.

¹⁰ Petrányi Zsolt: *Helyzet van! / Fiatal magyar művészek és a 90-es évek / Európai füzetek-Bp.1998.*

generáló erejüket.

Művészeti centrumok? Perifériák?

A legkritikusabb elmék is ritkán mutatnak rá arra, hogy a korunk multikulturalizmusáról folyó vitáikban csak a metropoliszokkal foglalkoznak, az azokon kívül eső területekkel nem. Az aktuális trendeket, az időszerű művészeti karaktert a fentebb említett nagyvárosok diktálják. A fentieket átgondolva adódik a kérdés: például egy Győrött élő és alkotó művészre vajon mi fog döntőbben hatni, a nemzetének fővárosából sugárzott „anyag” vagy a földrajzilag azonos távolságban, illetve netán közelebb fekvő metropoliszok (Bécs, Pozsony) művészeti történései?

II. Geometria és gesztus jelenléte a kortárs magyar festészetben

A geometria és gesztus első magyar képzőművész-nemzedéke

Az ötvenes években megtorpant a hazai művészet fejlődése, és ez a kényszerű állapot a fiatal generáció tagjait érintette leghátrányosabban. Az itt tárgyalt művészek (számos elődjükkel és kortársukkal) a hatvanas-hetvenes években elkötelezték magukat a magyar művészet – elsősorban a festészet – megújítása mellett. Meghatározó művészek ők a mai napig, úgy is, hogy melléjük azóta természetesen új nemzedékek is felsorakoztak. A disszertáció itt lényegre törően igyekszik bemutatni *Bak Imre*, *Gáyor Tibor*, *Hencze Tamás*, *Keserü Ilona*, *Maurer Dóra* és *Nádlér István* munkásságát.

Gesztus és geometria együttes jelenlétét hordozó további művész-életművek

A dolgozat témaköreihez köthető, de sok tekintetben eltérő képzőművészek tevékenységéről próbál átfogó képet adni ez a hosszabb fejezet. A tárgyalt alkotók olykor egymástól távolabb eső nemzedékek tagjai (például *Tolvaly Ernő* és *Gál András*), máskor egészen különböző metódussal dolgozó művészek kerülnek egymás mellé (mint *Károlyi Zsigmond* és *Klimó Károly* vagy *Konok Tamás* és *Kopasz Tamás*). Mivel a fejezet szereplői már eleve egy koncepciózus, de önkényes kategorizálás részei, nem lett volna szerencsés további csoportosításuk, sem műveik – e dolgozat témakörén kívül eső – egyéb sajátságai, sem életkoruk, vagy ismertségük alapján. Bizonyos alkotók egész életműve (mint például *Schmal Károly*, *Záborszky Gábor*), míg egyeseknek (mint *Váli Dezső*) csak némely sorozata köthető e disszertáció tematikájához.

Geometria és gesztus kapcsolata a plaszticitással, a térrel és a téralakító művészetekkel néhány magyar alkotó munkáiban

A képzőművészetben egy kettős irányultságnak lehetünk tanúi az utóbbi évtized(ek)ben: a hagyományos műfaji határok egyre jobban eltűnnek és kitágulnak, ugyanakkor szinte heroikusan feltámadva, újra önálló létjogosultságukat keresik az egyes műfajok. Másrészt nem szabad elfelejtenünk, hogy ezek a műfajok mindig szoros kapcsolatban álltak egymással. Harmadrészt e dolgozat kutatási területe és így a tárgyalt képzőművészet is fölvet nemcsak térkérdéseket, hanem téralakítási kérdéseket is. Végül, de nem utolsósorban e disszertáció pedagógiai fejezete nagyrészt leendő térformálók, építészek vizuális képzésével foglalkozik.

Az értekezés ezen apróbetűs fejezete néhány életmű rövid bemutatásán keresztül közelíti meg korunk jellemző téralakítási-plasztikai jelenségeit, melyek a festőiséggel és a geometria-gesztus fogalomkörrel érintkeznek.

II. A címadó téma eddigi munkáimban

A disszertációnak ebben a fejezetében megkísérlem bemutatni egy évtizedes szakmai múltam fontosabb állomásait és eredményeit. Vizsgálódásomat többek között a különféle technikák és a velük való kísérletezés, a hagyományos és új anyagok használata, a formátum és a méret illetve a sorozatok kérdése motiválja. Foglalkozom a különböző képalkotó elemek jellegének, értelmezési-átértelmezési lehetőségének problematikájával és a talált hordozó profán illetve szakrális tartalmainak kutatásával is. Munkáim bemutatása révén szeretném kihangsúlyozni képalkotói tevékenységem fő gondolati és intuitív elemeit, viszonyulásomat hagyományos és időszerű művészeti-kulturális kérdésekhez. A különböző jellegű terek és a kép viszonya, lehetséges üzenetértéke, valamint vizuális élmények- emlékek és fotográfiáim munkáimhoz kapcsolódása is érdeklődésemhez tartoznak. A címadás kérdését, geometria és gesztus tekintetében a képzőművészet és alkalmazott grafika viszonyát is vizsgálja a dolgozatnak ez a része.

IV. Művészetpedagógiai gondolatok, tapasztalatok és program építészhallgatók képzésében

Képzőművészként részt venni építészhallgatók vizuális képzésében sajátos kihívásokat és feladatokat jelent. A mesterséges környezet kialakítása egy adott közösség, egyén vagy eszme önkifejezési lehetősége, egy kor technikai eredményeire és szociális kihívásaira való reflektálás. A fentiek leképezésének, vizuális értelmezhetőségének lehetőségeit kell a leendő alkotók, építészek és képzőművészek számára közvetíteni. Ezt valószínűleg konvencionális képi rendszerek bemutatásán kell kezdeni, de mindenfajta, korunkra jellemző kifejezési mód és eszköz elfogulatlan ismeretében, párhuzamában kell ennek zajlania.

Lehetséges modellek, módszerek rövid áttekintése mellett a célszerűnek tűnő vizuális oktatási módszer, tematika bemutatása, klasszikus és új elemekkel történt kiegészítése zárja a disszertáció pedagógiai fejezetét.

V. Bibliográfia

18 Künstler - 18 Städte Ausstellungskatalog / Cultural City Network, Graz, 1999.

AKNAI Tamás: *Egyetemes művészettörténet 1945-1980.* / Dialóg-Campus Kiadó, Pécs-Budapest, 2001.

AKNAI Tamás: *Tolnay Imre kiállítása* / Echo 1998/IV./

A NEOAVANTGARDE / Szerk.: Krén Katalin, Marx József / Gondolat Kiadó, Budapest, 1981.

ANDRÁSI Gábor: *Modernizmuson túl*

ANDRÁSI Gábor *Nádler Istvánról* / Kiállítási katalógus, Budapest, 1987-90.

ANDRÁSI Gábor: *Festői térkísérletek – a perspektíva változásai* / M.J. kiállításáról és Karátson Gábor könyvéről, Új Művészet, 1994/V.

BAK Imre előszava *Szörtsey Gábor* katalógusához, 1996.

BÁRDOSI József: *Kopasz Tamás munkáiról*

BEKE László *Hencze Tamásról – Az Olaj* / vászon című kiállítás katalógusa, Múcsarnok, Budapest, 1997.

BEKE László: *Művészet/Elmélet* /Tanulmányok 1970-1991 / Balassi Kiadó - BAE Tartóshullám - Intermedia, Budapest, 1994.

BEKE László: *Polisz és nekropolisz* / szempontok Jovánovics György 1956-os emlékművének értékeléséhez, Magyar Építőművészet, 1994 / VI.

BEKE László: *Rendszerváltozás – művészeti változások* / Budapesti Negyed XIV. 1996.

BEKE László: *Jobb későn, mint soha* / *Schumacher festészetének létezőmódjáról* / Kiállítási katalógus, Múcsarnok, Budapest, 1989.

- BEKE Zsófia: *Szét tört darabok* / Nagy István kiállításának megnyitóbeszéde, Duna Galéria, Budapest, 1997; Új Művészet, 1997/X-XI.
- BEKE Zsófia: *Tolnay Imre* in: Kortárs Magyar Művészeti Lexikon, Enciklopédia Kiadó, Budapest, 2001.
- BENVENUTO, Sergio : *Az igazság angolul beszél / Globalizációs tendenciák és a különbözőség* / Ford.: Karádi Éva, Magyar Lettre Internationale
- BICKSKOV, Viktor: *A bizánci esztétika* / Gondolat, Budapest, 1988. ford. Kiss Ilona
- BOLYAI János: *Appendix, A tér tudománya* / Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.
- DI MARTINO, Enzo *Záborszky Gáborról*, 1992.
- ECO, Umberto: *A nyitott mű / Válogatott tanulmányok*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1976.
- ESSERS, Volkmar: *Henri Matisse* / Taschen, Bonn, 1986.
- FLUSSER, Vilém: *A fotográfia filozófiája* / Tartóshullám – Belvedere – ELTE BTK, Budapest, 1990.
- FORGÁCS Éva írása *Klimó Károlyról* / A magyar jelenlét című kiállítás katalógusából, Varsó, 1998.
- FÖLDÉNYI F. László: *A testet öltött festmény* / Birkás Ákos festészetéről, Jelenkor, 1996/X.
- FRAZER, James G.: *Az aranyág*, Századvég Kiadó, Budapest, 1994.
- GEHLEN, Arnold: *Kor-képek / A modern festészet szociológiája és esztétikája*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1987.
- GEERTZ, Clifford: *Kultúrák / Az értelmezés hatalma*, Osiris Kiadó, Budapest, 1993
- GREENBERG, Clement: *Avantgarde és giccs / The Popular Art in America*, The Free Press, Glenco, 1957. in: *Művészetszociológia / Válogatott tanulmányok*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978. ford., szerk.: Józsa Péter
- GYETVAI Ágnes: „*Itt még valamit találok!*” / interjú Károlyi Zsigmonddal, in: *Fotó*, 1988/II.
- GYÖRGY Péter – PATAKI Gábor: *Az Európai Iskola és az elvont művészek csoportja* / Corvina Kiadó, Budapest, 1990.
- HAJDU István: *Károlyi Zsigmond realizmusa / Részlet a Szemérmetlen magyarázat-próbákból* / Művészet, 1987/IV.
- HAMVAS Béla – KEMÉNY Katalin: *Forradalom a művészetben* / Pannónia Könyvek, Pécs, 1989.
- HEGYI Lóránd *Bak Imréről* / „Mintha” (katalógus), Francia Intézet, Budapest, 1996.
- HEISENBERG, Werner: *A mai fizika világképe*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1958.
- HONISCH, Dieter: *A kép önálló jelentősége Emil Schumacher művészetében* / Kiállítási katalógus, Múcsarnok, Budapest, 1989.
- ITTEN, Johannes: *A színek művészete* / Göncöl Kiadó, Budapest, 1997 /ford. Karátson Gábor
- KASZÁS Gábor: *Egy művészpár. Maurer Dóra – Gáyor Tibor*, in: Párhuzamos életművek, Városi Művészeti Múzeum, Győr, 2002.
- KESERÜ Katalin: *Emlékezés a kortárs művészetben* / Noran Kiadó, Budapest, 1998.
- KÉSZMAN József: *Az igazi kép és az igazi kék - Kéri B. Bence és Tolnay Imre kiállításáról* / A 90-es évek fiatal művészei - Új Művészet 1998/VIII.
- KEYSERLING, Hermann: *Az újonnan létrejövő világ* / Die neuentsehende Welt, Darmstadt, 1926. 19-35.
- LE CORBUSIER: *Új építészet felé* / Vers une Architecture, Paris, 1966. / Corvina Kiadó, Budapest, 1981.
- LÓSKA Lajos: *Gaal Tamásról* / Imaginárius terek, katalógus – Budapest 1992, Jászberény 1993.
- LÜTZELER, Heinrich: *Absztrakt festészet* / Gütersloh, 1967. / Corvina Kiadó, Budapest, 1970.
- A Magyar Építőművészet című folyóirat tematikus száma, 1996/I.

- MALEVICS, Kazimir: *A tárgy nélküli világ / részletek*, 1923-27
- MÁNYOKI Endre: *Az „egyetlen mű” közelében / M. E. és Szabados Árpád beszélgetése*, 1999.
- MEZEI Árpád: *Keserű Ilona / Hartsdale, New York*, 1991.
- MIKLÓS Pál: *A sárkány szeme / Bevezetés a kínai piktúra ikonográfiájába*, Corvina Kiadó, Budapest, 1973.
- MOHOLY-NAGY László: *Az anyagtól az építészetig*, Corvina Kiadó, Budapest, 1968.
- N. MÉSZÁROS Júlia: *Párhuzam és szimmetria*, in: *Párhuzamos életművek*, Városi Művészeti Múzeum, Győr, 2002.
- NOVOTNY Tihamér: *Részletek az Aranykorból / Kopasz Tamás munkáiról*
- PAPADAKIS, Andreas: *Deconstruction – omnibus volume / Academy Editions, London*, 1989.
- PERNECZKY Géza: *A korszak, mint műalkotás / Corvina Kiadó, Budapest*, 1988.
- PERNECZKY Géza: *Az új festőiség magyarországi jelentkezése / Új Symposion*, 1984/IX.
- PETRÁNYI Zsolt *Braun Andrásról / Az Olaj/vászon című kiállítás katalógusa*, Műcsarnok, Budapest, 1997.
- PETRÁNYI Zsolt: *Helyzet van! / Fiatal magyar művészek és a 90-es évek*, Európai füzetek, www.c3.hu, 1997.
- PETRÁNYI Zsolt: *Keleten a helyzet változatlan / Műértő*, 2000/IX.
- PIOTROWSKI, Piotr: *Európa szürke zónája / A Fal után – Művészet és kultúra a posztkommunista Európában* című kiállítás katalógusa, Moderna Musset, Stockholm, 2000. ford.: Varga Katalin/
- READ, Herbert: *A forma felbomlása a modern művészetben /1965/ - A neoavantgarde /Gondolat, Bp.* 1981.
- READ, Herbert: *The Meaning of Art / Penguin Books, Suffolk, England*, 1966.
- RÉVÉSZ Sándor: *Aczél és korunk / Sík Kiadó, Budapest*, 1997.
- RONTE, Dieter: *Valóság mint absztrakció / Museum Moderner Kunst / Palais Lichtenstein, Műcsarnok katalógus* 1988.
- ROTTA, Gianni: *Elég volt a nyugati kultúrából*, (megjelölés nélkül)
- SAIN Márton: *Nincs királyi út! Matematikatörténet / Gondolat Kiadó, Budapest*, 1986.
- SCHADE, Werner: *Frühe Aquarelle von Joseph Beuys*, Schirmer/Mosel, München, 1989.
- SCHMIED, Wieland: *Birkás Ákosról / megnyitóbeszéd*, elhangzott B. Á. salzburgi kiállításán, 1991-ben
- SINKÓ István: *Túlso P'art innen nézve / Új Művészet*, 1995/ IV.
- S. NAGY Katalin: *Az „Univerzum töredékei”/ Szilvitzky Margit festő, grafikus, textiles, művészetpedagógus pályaképe*, Új Művészet, 2000/I.
- SÓLYMOS Sándor: *Káosz és rend / káosz és rend értelmezése az ezredvégen*, előadás, Budapest, 1999
- SÓLYMOS Sándor *Péter Ágnes miskolci kiállításához*, 2000.
- SÓLYMOS Sándor: *„Keretes szerkezet” / Mikor, miért és hogyan ért véget a posztmodern? / Kritika*, 2002.
- STANCZIK Ervin: *A közelségben fölolvadó test / Tolnay Imre képeiről*, Harmadik Part, 1992/IV.
- STURCZ János: *Kiűzetés a Paradicsomból / Festészet a festészeti utáni absztrakció és az újfestészet utáni Magyarországon / Új Művészet*, 1999/III.
- SZABÓ Júlia: *Búcsú a prófétáktól / Swierkiewicz Róbert Isten veled költészet című kiállításáról*, Új Művészet, 1999/XI.
- SZEIFERT Judit: *A töredék metaforái / Lírai archaizmus a kortárs magyar festészetben*, Új Művészet, 2000/V.
- SZOMBATHY Bálint: *Lélektutás a fényen át / Haász Ágnes művészetéről*, Új Művészet 2000/VI.
- TÁBOR Ádám: *Ki ülhet a szombat trónjára? / Balkon* 1996/VI. in: *A váratlan kultúra / Balassi Kiadó, Budapest*, 1997.

- TÖRÖK Judit: Lidércek és mágnesek / Beszélgetés Antoni Tapies-vel, Új Művészet, 2000/VI.
- VASARI, Giorgio: A legkiválóbb festők, szobrászok és építészek élete I-II. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1983.
- VÁRKONYI György: „*A kaland s a rend perpatvara*” / *Keserü Ilona kiállításairól*, Új Művészet, 1997 / X-XI.
- VÁRKONYI György: „*Idő van...*” / *Raffai Réka munkáiról*, katalógus, 2000.
- VILLERS, Noel: *A kortárs magyar művészet és a nemzetközi mainstream*
- WEHNER Tibor *Gaál Tamásról / A kapcsolatok*, katalógus, Budapest 1995.
- WEHNER Tibor: *Ládd: a láda / Tolnay Imre komáromi kiállításáról*, Új Forrás, 1998/IX.
- WITTKOWER, Margot – WITTKOWER, Rudolf: *A Szaturnusz jegyében / A művész személyisége az ókortól a francia forradalomig*, Osiris Kiadó, Budapest, 1996.
- WOLFE, Tom: *Festett malaszt* / Európa Kiadó, Budapest, 1984. / ford.: Bartos Tibor
- WORRINGER, Wilhelm: *Absztrakció és beleérzés*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1989.
- ZIEHR, Wilhelm: *A kereszt / Jelkép és valóság*, Helikon Kiadó, Budapest, 1988.